

حقوق در فضای مجازی

۳۰۶

یونس دانش پژوه
وکیل پایه یک دادگستری
مشاور حقوقی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

حجم گسترده اطلاعات در اینترنت این مزیت را دارد که به کمک آن می‌توان به ابزارهای آموزشی جدید مجهز شد. با این حال، استفاده از آثار اینترنتی (اعم از عکس، کتاب، طرح و نقاشی، نرم‌افزار و ...) باید همراه با رعایت حقوق صاحبان آن باشد. به موجب قوانین ملی ایران و هم اسناد بین‌المللی، هر شخصی که اثری را خلق کرده دارای حقوقی است که براساس همین حقوق قانونی، دیگران نمی‌توانند اثر او را بدون اجازه وی تکثیر و منتشر کنند. با این حال، چند پرسش مهم در زمینه استفاده آموزشی از آثار دیگران مطرح شده است که به‌طور خلاصه آن‌ها را پاسخ می‌دهیم.

شروط مذکور به این معناست که نتیجه کار شما فقط باید در کلاس ارائه شود و مخاطب آن نیز صرفاً همان دانش‌آموزان کلاس شما باشند. بنابراین، اگر شما از مطالب مذکور جزوه‌ای تهیه کنید و آن را در معرض فروش قرار دهید، مرتکب نقض حق نشر (کپی‌رایت) شده‌اید. همچنین، انتشار آن مطالب در قالب کتاب و سی‌دی و عرضه آن به خارج از کلاس نیز مصداق نقض حق نشر است. بر این اساس، با توجه به اجازه‌ای که قانون به شما داده است می‌توانید در چارچوب همین حدود از مطالب دیگران در کلاس خود استفاده کنید. رعایت ملاحظات اخلاقی و توجه به شرایط سنی مخاطب نیز موضوع دیگری است که فارغ از مباحث حقوقی در هر حال باید رعایت شود.

۲ پرسش دوم: یکی از دانش‌آموزان من اقدام به راه‌اندازی سایتی به نشانی www.aaaaaaa.com کرده است. مدتی بعد از شروع فعالیتش، شرکتی در تهران ایمیلی برای وی ارسال کرد و در آن تذکر داد که نشانی سایت وی

۱ پرسش اول: معلمی هستم که می‌خواهم از تصاویر موجود در اینترنت در کلاس درس خود استفاده کنم. آیا این کار تکثیر غیرقانونی محسوب می‌شود و صاحب اثر می‌تواند از من شکایت کند؟

پاسخ: اصولاً استفاده آموزشی از آثار دیگران - اعم از عکس، نقاشی، کتاب و ... - نقض حق نشر (کپی‌رایت) محسوب نمی‌شود؛ چون هدف حقوق مالکیت فکری عبارت است از حمایت از علم و دانش. بنابراین، محدودیت‌های حق نشر نیز تا جایی است که به دستاوردهای علمی دیگران لطمه وارد نشود اما در جایی که منافع مهم‌تر، از جمله آموزش، مطرح باشد می‌توان با اجازه‌ای که خود قانون داده است، از دستاوردهای علمی دیگران استفاده آموزشی کرد. با این حال رعایت دو امر ضروری است:

۱. این استفاده برای مقاصد علمی و آموزشی باشد و نه تجاری؛
۲. تکثیر بیشتر از حد نیاز صورت نگیرد و به حقوق مادی صاحب اثر آسیب نرساند.

اگر شما از مطالب مذکور جزوه‌ای تهیه کنید و آن را در معرض فروش قرار دهید، مرتکب نقض حق نشر (کپی‌رایت) شده‌اید. همچنین، انتشار آن مطالب در قالب کتاب و سی‌دی و عرضه آن به خارج از کلاس نیز مصداق نقض حق نشر است

مشابه برند محصولات آن شرکت است و در صورت ادامه فعالیت سایت، علیه دانش‌آموز من اقدام قضایی خواهد کرد. این دانش‌آموز به من مراجعه کرد و گفت که سایت را فقط برای کدهای بازی‌های کامپیوتری راه‌اندازی کرده و از وجود شرکتی با این نام اطلاعی نداشته است. او به دلیل ایمیلی که دریافت کرده بسیار دچار استرس شده است. سؤال من این است که آیا او جرمی مرتکب شده است و در این مورد، چه باید کند؟

پاسخ: نام دامنه (Domain Name) یا نشانی اینترنتی عملکردی شبیه نشانی پستی دارد. همان‌طور که در فضای واقعی، هر مکانی براساس یک نشانی قابل دسترس می‌باشد در فضای مجازی نیز دسترسی به هر شخص یا اطلاعات مستلزم در اختیار داشتن نشانی‌ای است که آن را نام دامنه می‌نامند. البته به لحاظ حقوقی تفاوت‌های زیادی بین این دو گونه نشانی وجود دارد که بحث مالکیت بر نشانی اینترنتی از آن جمله است. به عبارت دیگر، مالک یک سایت مالک نشانی اینترنتی آن سایت نیز هست؛ در حالی که در دنیای واقعی، مالک یک منزل فقط مالک همان محل است و نمی‌تواند نسبت به نشانی پستی منزلش ادعای مالکیت کند. فرض کنید شما برای معرفی محصول خود اقدام به راه‌اندازی یک سایت اینترنتی با نشانی www.parsirayane.com نموده‌اید. این نام دامنه مختص خود شماست و شخص دیگری نمی‌تواند از عین آن و حتی از مشابه‌اش استفاده کند. لذا اگر شخص دیگری با هدف سوءاستفاده از معروفیت سایت شما اقدام به راه‌اندازی سایت دیگری با نشانی www.parsirayaneh.com یا

www.parsirayane.ir کند، برای شما این حق وجود دارد که با رعایت شرایط خاصی از دارنده آن سایت شکایت کنید. این حمایت حقوقی مشروط به این است که در زمان ثبت «نام دامنه» قواعد حقوقی مشخصی رعایت شده باشد و به حقوق اشخاص دیگر - از جمله حق آن‌ها بر برند یا علامت تجاری آن‌ها - لطمه‌ای وارد نکرده باشید.

ترکیب نام دامنه اصولاً از سه سطح تشکیل شده است:

سطح اول: نام اختصاری هر کشور است که آن را **TLD** می‌نامند؛ مثلاً در نشانی اینترنتی مجله یعنی www.roshdmag.ir عبارت اختصاری **ir** نشان‌دهنده آن است که این سایت در ایران ثبت شده یا مثلاً پسوند **ch** مختص کشور سوئیس و پسوند **nl** متعلق به هلند است و ثبت این قسمت از نام دامنه مختص کشورهاست و اشخاص عادی نمی‌توانند برای سایت خود **TLD** شخصی تعریف نمایند.

سطح دوم: پسوندهایی است که ماهیت سازمانی و تشکیلاتی آن سایت را نشان می‌دهد؛ مثلاً پسوند **ac** نشان‌دهنده آن

است که ما با یک سایت دانشگاهی مواجهیم یا پسوند **org** نشان می‌دهد که مالک آن سایت یک مؤسسه یا ارگان دولتی است.

سطح سوم: کلمات یا حروفی است که متقاضی ثبت سایت آن‌ها را به‌عنوان نشانی سایتش انتخاب می‌کند و اشخاص دیگر مجاز نیستند عین یا شبیه آن را به‌نام خود ثبت کنند؛ مثلاً در نشانی اینترنتی نشریه، عبارت **roshd** به‌صورت انحصاری متعلق به شبکه رشد است. پس مشخص شد که این سطح سوم متعلق به هر شخصی خواهد بود که زودتر آن را به‌نام خود ثبت کرده باشد.^۳

بیشترین اختلافات حقوقی در همین سطح سوم رخ می‌دهد؛ زیرا اشخاصی هستند که با انتخاب آگاهانه و نام‌های دامنه مشابه با نام‌های دامنه دیگران و یا حتی مشابه با علامت‌های تجاری متعلق به دیگران، باعث فریب کاربران می‌شوند و قواعد رقابت را زیر پا می‌گذارند. مطابق قوانین ایران «به‌منظور حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و تشویق رقابت‌های مشروع در بستر مبادلات الکترونیکی استفاده از علائم تجاری به‌صورت نام دامنه و یا هر نوع نمایش برخط (Online) علائم تجاری که موجب فریب یا مشتبه شدن طرف به اصالت کالا و خدمات شود، ممنوع است» و متخلف به مجازات مقرر در این قانون خواهد رسید.^۴ فرض کنید شما تولیدکننده نرم‌افزاری آموزشی با برند «رشدافزا» هستید و برند خود را نیز ثبت کرده‌اید. اگر شخص دیگری اقدام به راه‌اندازی سایتی به نشانی اینترنتی www.roshdafza.ir نماید، شما می‌توانید با رعایت مقررات قانونی از او شکایت کنید؛ زیرا از علامت تجاری شما سوءاستفاده کرده است. ممکن است دارنده سایت ادعا کند سایت وی ارتباطی با نرم‌افزار شما ندارد و در دفاع از خود بگوید که چون شما علامت «رشدافزا» را ثبت نکرده‌اید یا مدت اعتبار آن تمام شده است، پس دیگر نمی‌توانید ادعای حقی در این باره داشته باشید.

در مورد موضوع سؤال نیز ماجرا به همین شکل است. اگر ایمیل واقعاً از شرکت اصلی ارسال شده باشد و آن شرکت علامت تجاری خود را ثبت کرده باشد، اگر نام دانش‌آموز شما عین یا شبیه نام آن برند باشد، در صورتی که دانش‌آموز با علم و آگاهی قبلی این کار را کرده باشد و موضوع فعالیت سایت، مشابه یا نزدیک به نوع محصول یا خدمات آن شرکت باشد، دانش‌آموز شما تا حدود زیادی حقوق مادی و معنوی شرکت را نقض کرده است و بهتر است در پاسخ، حسن نیت خود را اعلام و نسبت به نحوه ادامه فعالیت و احیاناً نحوه همکاری مذاکراتی صورت بگیرد.

۳

پرسش سوم: من و سه نفر از هم‌کلاسی‌هایم به‌صورت مشترک اقدام به راه‌اندازی یک سایت با نام

از نظر حقوقی، اموال فقط شامل اشیاء فیزیکی و پول و زمین و خودرو نیست. امروزه بسیاری از چیزهای غیر فیزیکی و ناملموس را هم می توان «مال» محسوب کرد؛ مثل برندهای تجاری، حق تألیف، حق اختراع و مشابه آن

برنامه کامپیوتری، مستلزم آن است که شما ابتدا بخش زیادی از داده های آن نرم افزار را در حافظه دستگاه خود کپی کنید که همین امر، نقض حق نشر (کپی رایت) است. همچنین، دسترسی به رمزهای مبدأ (Source Codes) و استفاده از آن ها در قالب یک زبان برنامه نویسی دیگر، مشابه ترجمه است که باید با کسب اجازه قبلی صورت بگیرد. در برخی برنامه ها این اجازه به کاربر داده می شود که بتواند چنین تغییراتی را اعمال کند.

مثلاً شما می توانید با مراجعه به قسمت اطلاعات حقوقی برنامه اندروید، که روی گوشی تان نصب شده، مشاهده کنید که این نرم افزار از نوع سیستم باز (Open Source) است. این بدان معناست که اندروید یک برنامه غیر تجاری یا رایگان است و شما می توانید آن را توسعه دهید. با این حال، این لیسانس یا مجوز بهره برداری که روی گوشی شماست، ممکن است به یکی از دو شکل GPL و یا BSD باشد. در لیسانس نوع اول که مخفف عبارت General Public License می باشد، شما مجاز به استفاده رایگان و همچنین توسعه برنامه هستید؛ به این شرط که برنامه توسعه یافته خود را به صورت تجاری وارد بازار نکنید، اما در لیسانس نوع دوم (BSD) شما مجاز به هر گونه تغییر و توسعه می باشید و الزامی به رعایت

مقررات حق نشر (کپی رایت) آن برنامه ندارید. توجه داشته باشید که در سیستم عامل های تجاری مثل اپل، مکتینتاش و ویندوز شما هیچ گاه مجاز به تغییر و توسعه نرم افزار نیستید و رعایت حق نشر همواره الزامی است.

قوانین برخی کشورها مهندسی معکوس را با شرایط خاصی مجاز دانسته و حتی در ارتباط با بازی های معروفی مثل «سگا» و «آتاری» پرونده های جالبی در دادگاه ها مطرح شده است اما در قوانین ایران، زوایای مهندسی معکوس به اندازه کافی روشن نیست. در پیش نویس لایحه ای که برای حمایت از مالکیت فکری تهیه شده بود و هنوز به تصویب نرسیده، مهندسی معکوس نرم افزار در صورتی که فرد به طور قانونی اجازه بهره برداری از آن نرم افزار را کسب کرده باشد، مجاز دانسته شده است.

* پی نوشت ها

1. نشانی سایت نزد نشریه محفوظ است.
2. Top Level Domain Name.
3. First come First served.
4. قانون تجارت الکترونیکی، ماده ۶۶.
5. نشانی سایت نزد نشریه محفوظ است.

www.aaaaa.com کردیم و در طول سه سال فعالیت، مشتریان زیادی پیدا کردیم اما الان به جهت اختلافاتی که بین ما پدید آمده است، امکان ادامه فعالیت را نداریم و باید جدا شویم. اکنون درباره نحوه تقسیم سود فعالیت نیز اختلاف داریم. سؤال من این است که چون ما سرمایه نقدی نداشته ایم، چگونه می توانیم این اعتبار سه ساله را میان خود تقسیم کنیم و اینکه سایت متعلق به کیست؟

پاسخ: قطعاً سایت شما دارای ارزش مالی است و هم در قالب نام دامنه و هم در قالب برند می تواند قیمت گذاری شود و به فروش برسد. از نظر حقوقی، اموال فقط شامل اشیاء فیزیکی و پول و زمین و خودرو نیست. امروزه بسیاری از چیزهای غیر فیزیکی و ناملموس را هم می توان «مال» محسوب کرد؛ مثل برندهای تجاری، حق تألیف، حق اختراع و مشابه آن. شاید دانستن این نکته برای شما جالب باشد که در دنیای تجارت معاصر، بسیاری از برندهای معروف ارزشی بسیار بیشتر از قیمت کارخانه ها و اموال فیزیکی شرکت ها پیدا کرده اند. این ارزش مدیون کیفیت محصول و حسن شهرت و اعتبار شرکت هاست. اخیراً گزارشی منتشر شد که در آن، با ارزش ترین برندهای سال ۲۰۱۵ همراه با قیمت هر یک معرفی شدند. مطابق این گزارش، ۱۰ برند با ارزش سال ۲۰۱۵ به ترتیب زیر ارزش گذاری شده است: ۱. اپل ۳. ۱۷۰ میلیارد دلار، ۲. گوگل ۳. ۱۲۰ میلیارد دلار، ۳. کوکاکولا ۴. ۷۸ میلیارد دلار، ۴. مایکروسافت ۷. ۶۷ میلیارد دلار، ۵. آی بی ام ۱. ۶۵ میلیارد دلار، ۶. تویوتا ۹ میلیارد دلار، ۷. سامسونگ ۳. ۴۵ میلیارد دلار، ۸. جی ای ۳. ۴۲ میلیارد دلار، ۹. مک دونالد ۸. ۳۹ میلیارد دلار و ۱۰. آمازون ۹. ۳۷ میلیارد دلار.

بنابراین، شما می توانید با اطلاع از قیمت سایت خود، اقدام به ارزیابی تقریبی آن کنید و سپس، آن ارزش ریالی را براساس میزان سهام خود تقسیم نمایید. البته ممکن است میزان فعالیت یکی از افراد نسبت به دیگران بیشتر بوده باشد که در این صورت، سود وی نیز بیشتر خواهد بود. با این حال، چنانچه سایت به نام فردی ثبت شده باشد که ادعای مالکیت سایت و تمام سرمایه را دارد، شما ناچار خواهید بود موضوع را از طریق دادگاه های حقوقی پیگیری کنید.

درباره نحوه مراقبت از برندها و نام های دامنه ملاحظات و نکاتی وجود دارد که هم از لحاظ تجاری و هم از لحاظ حقوقی دارای اهمیت است.

۱۴

پرسش چهارم: من این توانایی را دارم که از طریق مهندسی معکوس، نرم افزارهای پیشرفته و گران قیمت را به صورت ساده تر و با قیمت ارزان تر در اختیار مصرف کنندگان قرار دهم. چه نکاتی را باید رعایت کنم که به مشکلی برخورد نکنم؟

پاسخ: مهندسی معکوس یا به عبارتی از هم باز کردن